

Quo autem ordine locentur vel versus cum aliis metris, vel majora membra cum minoribus, nihil interest ad aurium voluptatem, dummodo non brevior quam bimembris, non amplior quam quadrimembris sit ambitus. Sed jam si nihil habes quod contradicas, finis sit hujus disputationis, ut deinceps quod ad hanc partem musicæ attinet, quæ in numeris temporum est, ab his vestigiis ejus sensibilibus, ad ipsa cubilia, ubi ab omni corpore aliena est, quanta valemus sagacitate veniamus.

chius, cuius exemplum est. Te homo. *Epilogus*

les esse. *Epilogus* Omnes ergo isti non pleni pedes sunt. *Epilogus* Jam vero non solum ista poemata verius sunt, ut in his unum genus tenentur, quæ sunt epicorum poematum sunt, vel etiam comicorum, sed etiam tragœdiarum ambitus duos versus Graeci vocant non tantum ista metra, quæ lege versuum non tenentur, sed etiam tragœdiarum, sed etiam versibus. *Epilogus* Jam ille. *Epilogus*

Inter membra sidera. *Epilogus* bimestris ambitus est, et versus constans. Qui duo versus sibi invicem convicere non possunt, nisi notentur ad eorum tempora referantur pedes. Nam notentur tempora cum modo iam per nos tractatis non convenit, quia illi pedes ad tantumdem, in ad duplicem partem. Eum ergo ambitus aut omnibus metris non cum versibus, ut illi sunt de quibus in superiori sermone disputatum est, cum de quibus metris agitur: aut tantum versibus, ut in de quibus nunc dictum est: aut ut et versibus, et aliis metris temperantur, quæ illud est.

Difficilis nunc, sed non tam gratum caribus. *Epilogus* *Epilogus* *Epilogus*

dum forte. *Epilogus* *Epilogus* *Epilogus*

LIBER VI.

IN QUO EX MUTABILIUM NUMERORUM IN INFERIORIBUS REBUS CONSIDERATIONE EVENIATUR ANIMUS AD IMMUTABILES NUMEROS, QUI IN IPSA SUNT IMMUTABILI VERITATE.

CAPUT I.

Superiores libri quibus scripti sint, quoque consilio.

I. SATIS diu pene atque adeo plane pueriliter per quinque libros in vestigiis numerorum ad moras temporum pertinentium morati sumus, quam nostram nugacitatem apud benevolos homines facile fortassis excuset officiosus labor; quem non ob aliud suscipiendum putavimus, nisi ut adolescentes, vel cujuslibet ætatis homines, quos bono ingenio donavit Deus, non præpropere, sed quibusdam gradibus a sensibus carnis atque carnalibus litteris, quibus eos non hæere difficile est, duce ratione avellerentur; atque uni Deo et Domino rerum omnium, qui humanis mentibus nulla natura interposita præsidet, incommutabilis veritatis amore adhærescerent. Illos igitur libros qui leget, inveniet nos cum grammaticis et poëticis animis, non habitandi electione, sed itinerandi necessitate versatos. Ad hunc autem librum cum venerit, si, ut spero et supplex deprecor, Deus et Dominus noster propositum meum voluntatemque gubernaverit, et eo quo est intenta perduxerit, intelliget non vilis possessionis esse vilem viam, per quam nunc cum imbecillioribus, nec nos ipsi admo-

dum fortes ambulare maluimus, quam minus pennatos per liberiores auras præcipitare. Ita nos, quantum arbitrator, aut nihil aut non multum peccasse iudicabit, si tamen de numero spiritualium virorum iste fuerit. Nam turba cætera de scholis linguarum tumultuantium, et ad plaudentium strepitum vulgari levitate lætantium, si forte irruerit in has litteras, aut contemnet omnes, aut illos quinque libros sufficere sibi arbitrabitur, istum vero in quo fructus illorum est, vel abjiciet quasi non necessarium, vel differet quasi post necessarium. Reliquos vero qui ad ista intelligenda eruditi non sunt, si sacramentis christianæ puritatis imbuti, in unum et verum Deum summa charitate nitentes, cuncta puerilia transvolaverunt, fraterne admoneo ne ad ista descendant, et cum hic laborare cœperint, de tarditate sua conquerantur, ignorantes itinera difficilia et molesta pedibus suis, volando se posse etiam ignorata transire. Si autem ii legunt qui et infirmis aut inexercitatis gressibus hac ambulare non possunt, et nullas pietatis alas habent, quibus ista neglecta prætervolent, non se inserant inconvenienti negotio; sed præceptis saluberrimæ religionis, et mîdo fidei christianæ pennas nutriant, quibus subvecti laborem ac pulverem hujus itineris evadant, magis ipsius patriæ quam viarum flexuosarum amore flagrantes. His enim hæc scripta sunt, qui litteris sæcularibus dediti, magnis implicantur erroribus, et bona ingenia in nugis conterunt, nescientes quid ibi delectet. Quod si animadvertent, viderent quæ effugerent illa retia, et quisnam esset beatissimæ securitatis locus.

CAPUT II.

Sonorum numeri quotuplicis generis, et an quodque eorum genus sine alio esse possit. — Primum genus in ipso sono. — Secundum genus in ipso sensu audientis.

II. M. QUAMOBREM tu cum quo mihi nunc ratio est, familiaris meus, ut a corporeis ad incorporea transeamus, responde, si videtur, cum istum versum pronuntiamus, *Deus creator omnium*, istos quatuor iambos quibus constat, et tempora duodecim ubinam esse arbitreris, id est, in sono tantum qui auditur, an etiam in sensu audientis qui ad aures pertinet, an in actu etiam pronuntiantis, an quia notus versus est, in memoria quoque nostra hos numeros esse fatendum est? D. In his omnibus puto. M. Nusquam-ne amplius? D. Quid aliud restet non video, nisi forte interior et superior aliqua vis sit unde ista procedunt. M. Non ego quæro quid suspicandum sit: quare si hæc quatuor genera ita tibi apparent, ut nullum aliud videas quod æque manifestum sit, discernamus ea, si placet, ab invicem, et videamus utrum singula esse sine invicem possint. Nam credo non te esse negaturum fieri posse, ut in aliquo loco aliquis sonus existat hujuscemodi morulis et dimensionibus verberans aërem vel stillicidio vel aliquo alio pulsu corporum, ubi nullus adsit auditor. Quod cum fit, num præter illud primum genus, cum ipse sonus hos numeros habet, ullum horum quatuor reperitur? D. Nullum aliud video.

III. M. Quid iste alter, qui est in sensu audientis,

potest-ne esse si nihil sonet? Non enim quæro utrum habeant illæ aures vim percipiendi si quidquam sonuerit, qua utique non carent si desit sonus: non enim et cum silentium est, nihil a surdis differunt; sed quæro utrum ipsos numeros habeant, etiamsi nihil sonet. Siquidem aliud est habere numeros, aliud posse sentire numerosum sonum. Nam et si sentientem corporis locum digito tangas, quotieslibet tangitur, toties sentitur tactu ille numerus: et cum sentitur, non eo caret sentiens: sed utrum insit etiam tangente nullo, non sensus ille, sed numerus, similiter quæritur. D. Non facile dixerim carere sensum numeris talibus in se constitutis, etiam antequam aliquid sonet: non enim aliter aut eorum mulceretur concinnitate, aut absurditate offenderetur. Idipsum ergo quidquid est, quo aut annuimus aut abhorremus, non ratione, sed natura, cum aliquid sonat, ipsius sensus numerum voco. Non enim tunc fit in auribus meis, cum sonum audio, hæc vis approbandi et improbandi. Aures quippe non aliter bonis sonis quam malis patent. M. Vide potius ne ista duo sint minime confundenda. Nam si versus quilibet modo correptius, modo productius pronuntietur, spatium temporis non idem teneat necesse est, quamvis eadem pedum ratione servata. Ut ergo ipso suo genere aures mulceat, illa vis facit qua concinna ascissimus, et absurda respuimus. Ut autem brevior tempore sensiat cum celerius, quam cum tardius promitur, non interest aliquid nisi quandiu aures tangantur sono. Affectio ergo hæc aurium cum tanguntur sono, nullo modo talis est ac si non tangantur. Ut enim differt audire ab eo quod est non audire, ita differt hanc vocem audire ab eo quod est alteram audire. Hæc igitur affectio nec ultra porrigitur, nec infra cohibetur; quoniam est mensura ejus soni qui facit eam. Altera est ergo in iambo, altera

in tribracho; productior in productione iambo, correptior in correptione; nulla in silentio. Quæ si numerosa voce fit, etiam ipsa numerosa sit necesse est. Neque esse potest, nisi cum adest effector ejus sonus: similis est enim vestigio in aqua impresso, quod neque ante formatur quam corpus impresseris, neque remanet cum detraxeris. Naturalis vero illa vis quasi judicaria, quæ auribus adest, non desinit esse in silentio, nec nobis eam sonus infert, sed ab ea potius, sive probandus, sive improbandus excipitur. Quare ista duo, nisi fallor, distinguenda sunt; et fatendum numeros, qui sunt in ipsa passione aurium, cum aliquid auditur, sono inferri, auferri silentio. Ex quo colligitur numeros qui sunt in ipso sono, posse esse sine istis qui sunt in eo quod est adire, cum hi sine illis esse non possint.

CAPUT III.

Tertium genus numerorum in ipso actu pronuntiantis.
— *Quartum genus numerorum in ipsa memoria.*

IV. D. ASSENTIOR. M. Attende igitur hoc tertium genus, quod est in ipso usu et operatione pronuntiantis, et vide utrum possint esse hi numeri sine illis qui sunt in memoria. Nam et taciti apud nosmetipsos possumus aliquos numeros cogitando peragere ea mora temporis, qua etiam voce peragerentur. Hos in quadam operatione animi esse manifestum est, quæ quoniam nullum edit sonum, nihilque passionis infert auribus, ostendit hoc genus sine illis duobus esse posse, quorum unum in sono est, alterum in audiente, quando audit. Sed utrum existeret, nisi adjuvante memoria, quærimus. Quanquam si anima hos

numeros agit, quos in venarum pulsu invenimus, soluta quaestio est: nam et in operatione hos esse manifestum est, et nihil ad eos adjuvamus memoria. Quod si de his incertum est, utrum operantis animae sint; de istis certe quos reciproquo spiritu agimus, nulli dubium est, quin et temporum intervallis numeri sint, et eos sic anima operetur, ut etiam voluntate adhibita multis modis variari queant: nec tamen ut agantur, ulla opus est memoria. D. Videtur mihi hoc genus sine tribus cæteris esse posse. Quamvis enim pro temperatione corporum varios venarum pulsus, et respirationis intervalla fieri non ambigam; tamen operante anima fieri, negare quis audeat? Qui cursus etsi pro diversitate corporum aliis celerior est, aliis tardior; nisi tamen adsit anima quæ id agat, nullus est. M. Considera igitur et quartum genus, eorum scilicet numerorum qui sunt in memoria: nam si eos recitatione depromimus, et cum in alias cogitationes deferimus, hos rursus relinquimus velut in suis secretis reconditos, non opinor occultum est eos esse posse sine cæteris. D. Non dubito eos esse sine cæteris, sed tamen nisi auditi vel cogitati non mandarentur memoriæ; et ideo quamquam illis desinentibus maneant, iisdem tamen præcedentibus imprimuntur.

CAPUT IV.

Quintum genus numerorum in ipso naturali iudicio sentiendi. — Ex quinque recensitis numerorum generibus quoddam antecellat.

V. M. Non resisto tibi, et vellem jam quærere, quod tandem horum quatuor generum præstantissimum iudices:

nisi arbitrarer dum illa tractamus, nescio unde apparuisse nobis quintum genus, quod est in ipso naturali iudicio sentiendi, cum delectamur paritate numerorum, vel eum in eis peccatur, offendimur. Non enim contemno quod tibi visum est, sine quibusdam numeris in eo latentibus, hoc sensum nostrum nullo modo agere potuisse: an forte ad istorum quatuor aliquod genus hanc tantam vim pertinere arbitraris? D. Ego vero ab illis omnibus hoc genus distinguendum puto. Siquidem aliud est sonare, quod corpori tribuitur, aliud audire, quod in corpore anima de sonis patitur, aliud operari numeros vel productius vel correptius, aliud ista meminisse, aliud de his omnibus vel annuendo vel abhorrendo quasi quodam naturali iure fere sententiam.

VI. M. Age nunc, dic mihi quinque horum quod maxime excellat. D. Hoc quintum puto. M. Recte putas: non enim de illis posset, nisi excelleret, iudicare. Sed rursus quæro, cæterorum quatuor quod maxime probes. D. Illud profecto quod est in memoria; quia video ibi diuturniores esse numeros, quam cum sonant, vel cum audiuntur, vel cum aguntur. M. Præponis ergo factos facientibus: nam istos qui sunt in memoria, ab illis aliis imprimi paulo ante dixisti. D. Nollem præponere: sed rursus quomodo non præponam diuturniora minus diuturnis, non video. M. Non te isthuc moveat. Non enim sicut æterna temporalibus, ita ea quæ diutius abolentur, iis quæ breviori tempore transeunt, præferenda sunt: quia et sanitas unius diei profecto est melior, quam multorum dierum imbecillitas. Et si optanda optandis comparemus, melior est unius diei lectio, quam plurium scriptio, si eadem res uno die legatur, quæ pluribus scribitur. Ita numeri qui sunt in memoria, etsi diutius manent quam illi, a quibus imprimuntur, non eos tamen an-

teponere oportet eis quos agimus, non in corpore, sed in anima: utrique enim prætereunt, alii cessatione; alii oblivione. Sed illi quos operamur, etiam nondum cessantibus nobis successione sequentium videntur auferri, dum primi secundis, et secundi tertiis, atque ita deinceps priores posterioribus prætereundo concedunt locum, donec ultimos perimat ipsa cessatio. Oblivione vero plures simul numeri, quamvis paulatim abstergantur: nam nec ipsi aliquandiu manent integri. Quod enim post annum, verbi gratia, in memoria non invenitur, etiam post unum diem jam minus est: sed non sentitur ista diminutio: non tamen falso ex eo conjicitur, quia non utique pridie quam compleatur annus, repente totum evolat: unde intelligi datur ab illo tempore, quo inhæret memoriæ, incipere labi. Hinc est illud quod plerumque dicimus: Tenuiter memini, cum aliquid post tempus recordando repetimus, antequam plane totum excidat. Quapropter utrumque hoc numerorum genus mortale est. Verumtamen facientes factis jure anteponuntur. **D.** Accipio et probō.

VII. M. Jam ergo tria reliqua intuere, et eorum quoque quod sit optimum et cæteris præferendum, edissere. **D.** Non est hoc facile. Nam ex illa regula, qua factis facientes oportet anteferre, cogor sonantibus numeris palmam dare: hos enim sentimus audientes, et cum hos sentimus, hos patimur. Hi ergo faciunt eos qui sunt in aurium passioni cum audimus: hi autem rursus quos sentiendo habemus, faciunt alios in memoria, quibus a se factis recte præferuntur. Sed hic quia et sentire et meminisse animæ est, non moveor, si aliquid quod in anima fit, alicui quod item in ea fit anteponam. Illud me conturbat, quomodo sonantes numeri, qui certe corporei sunt, vel quoquo modo in corpore, magis laudandi sint quam illi, qui, cum sentimus, in anima esse reperiuntur. Sed rursus conturbat

quomodo non magis laudandi sint, cum hi faciant, illi ab his fiant. **M.** Mirare potius quod facere aliquid in anima corpus potest. Hoc enim fortasse non poset, si non peccato primo corpus illud, quod nulla molestia et summa facilitate animabat et gubernabat, in deterius commutatum, et corruptioni subjaceret et morti: quod tamen habet sui generis pulchritudinem, et eo ipso dignitatem animæ satis commendat, cujus nec plaga nec morbus sine honore alicujus decoris meruit esse. Quam plagam summa Dei Sapientia, mirabili et ineffabili sacramento dignata est assumere, cum hominem sine peccato, non sine peccatoris conditione suscepit. Nam et nasci humanitus, et pati et mori voluit: nihil horum merito, sed excellentissima bonitate; ut nos caveamus magis superbiam, qua dignissime in ista cecidimus, quam contumelias, quas indignus excepit, et animo æquo mortem debitam solverimus, si propter nos potuit etiam indebitam sustinere; et quidquid secretius atque purgatus in tali sacramento a sanctis et melioribus intelligi potest. Ergo animam in carne mortali operantem, passionem corporum sentire non mirum est. Nec quia ipsa est corpore melior, melius putandum est omne quod in ea fit, quam omne quod fit in corpore. Credo enim tibi videri verum falso esse præponendum. **D.** Quis dubitaverit? **M.** Num vera est arbor, quam videmus in somnis? **D.** Nullo modo. **M.** At ejus forma in anima fit, hujus autem, quam nunc videmus, in corpore facta est. Quare cum et verum falso, et anima corpore melior sit, verum in corpore melius est quam falsum in anima. Sed ut hoc in quantum verum, non in quantum in corpore fit, melius est: ita illud in quantum falsum, non in quantum in anima fit, fortasse est deterius: nisi quid habes ad hæc. **D.** Nihil equidem. **M.** Audi aliud quod sit, ut puto, vicinius, quam melius. Neque enim negabis, quod decet esse melius, quam id

quod non decet. D. Imo fateor. M. At in qua veste decens est mulier, in eadem virum indecentem esse posse, quis ambigat? D. Et hoc manifestum est. M. Quid, si ergo forma ista numerorum decet in sonis, qui allabuntur auribus, et dedecet in anima, cum eos sentiendo ac patiando habet, num magnopere mirandum est? D. Non opinor. M. Quid ergo dubitamus sonantes numeros atque corporeos præponere iis, qui ab ipsis fiunt, quamvis in anima fiant, quæ corpore est melior? quia numeros numeris, efficientes factis non corpus animæ præponimus. Corpora enim tanto meliora sunt, quanto numerosiora talibus numeris. Anima vero istis, quæ per corpus accipit¹, carendo fit melior, cum sese avertit a carnalibus sensibus, et divinis sapientiæ numeris reformatur. Ita quippe in Scripturis sanctis dicitur:

» Circumivi ego, ut scirem et considerarem et quaererem sapientiam et numerum²: » quod nullo modo arbitrandum est de his numeris dictum, quibus etiam flagitiosa theatra personant: sed de illis credo quos non a corpore accipit anima, sed acceptos a summo Deo ipsa potius imprimit corpori: quod quale sit, non hoc loco est considerandum.

CAPUT V.

Anima an a corpore patiatur, et quomodo sentiat.

VIII. VERUMTAMEN ne illud occurrat, arboris vitam meliorem esse quam nostram, quoniam non accipit sentiendo a corpore numeros; nullus enim ei sensus est, diligenter considerandum est utrum revera nihil sit aliud quod dicitur, audire, nisi aliquid a corpore in anima fieri. Sed

¹ Retract. cap. II, n. 2. — ² Eccl. VII, 26.

perabsurdum est fabricatori corpori materiam quoquo modo animam subdere. Nunquam enim anima est corpore deterior, et omnis materia fabricatore deterior. Nullo modo igitur anima fabricatori corpori est subjecta materies. Esset autem, si aliquos in ea numeros corpus operaretur. Non ergo, cum audimus, fiunt in anima numeri ab iis quos in sonis cognoscimus: an aliquid renuis? D. Quid est ergo quod in audiente contingit? M. Quidquid illud sit quod fortasse invenire aut explicare non possumus, num ad hoc valebit, ut animam corpore meliorem esse dubitemus? Aut cum hoc fatemur, poterimusne operanti corpori et numeros imponenti eam subdere, ut illud sit fabricans, hæc autem materies de qua et in qua numerosum aliquid fabricetur? Quod si credimus, deteriorem illam credamus necesse est. Quo quid miserius, quid detestabilius credi potest? Quæ cum ita sint, conabor equidem, quantum Deus adjuvare dignabitur, quidnam ibi lateat conjectare atque disserere. Sed si hoc propter utriusque aut alterius nostrum infirmitatem minus pro voluntate successerit, vel nos ipsi alias sereniores id investigabimus, vel intelligentioribus investiganda deferemus, vel æquo animo latere patiemur: non tamen ideo ista certiora de manibus debemus amittere. D. Tenebo istud inconcussum si potero, et tamen latebram istam non esse impetrabilem nobis velim.

IX. M. Cito dicam quid sentio: tu vero aut sequere, aut etiam præcede, si valebis, ubi me cunctari et hæsitare animadverteris. Ego enim ab anima hoc corpus animari non puto, nisi intentione facientis. Nec ab isto quidquam illam pati arbitror, sed facere de illo et in illo tanquam subjecto divinitus dominationi suæ: aliquando tamen cum facilitate, aliquando cum difficultate operari, quanto pro ejus meritis magis minusve illi cedit natura